M. Emeis

Vocaal-harmonie in de Maleise kern van de Indonesische vocabulaire

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 111 (1955), no: 2, Leiden, 191-201

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

VOCAAL-HARMONIE IN DE MALEISE KERN VAN DE INDONESISCHE VOCABULAIRE

Het Indonesische vocabulaire kan in twee grote lagen worden verdeeld:

1. de Maleise kern, afkomstig uit de Maleise wereld;
2. de moderne, twintigste eeuwse aanwas van leenwoorden en nieuwvormingen.

Tussen beide gaapt een diepe kloof. De oude kern was van oorsprong volksbezit, de morpheem-bouw is typisch Maleis en ook de oude leenwoorden zijn door het volk merendeels tot het Maleise type omgeslepen. De moderne aanwas is een kunstproduct van intellectuelen, bij de meesten van wie het Maleise morpheem-beeld niet of slechts zwak leefde. Wel heeft men bij de weergave in phonemen de Indonesische uitspraak gevolgd, maar uiteraard vertonen deze nieuwe woorden door hun afkomst en kunstmatig karakter inwendig niet meer het oude Maleise morpheem-type.

Een beschrijving van de morpheem-bouw van de moderne aanwas lijkt dan ook een hopeloze taak. Bovendien is deze aanwas nog verre van geconsolideerd en staat hij vrij zwak tegenover de culturele heroriëntatie, die noodzakelijkerwijs door het wegvallen van het Nederlands zal intreden.

Wenden we onze blik dan naar de Maleise kern, dan vormen daarin de tweelettergrepige grond-morphemen de alles overheersende groep.

Eenlettergrepige grondwoorden zijn zo gering in aantal, dat ze praktisch zijn te verwaarlozen. De drie- en meerlettergrepige grondwoorden zijn wel talrijk, maar daarom nog niet belangrijk. Voor het merendeel zijn het bijzondere namen uit het planten- en dierenrijk, namen van gereedschappen, lichaamsdelen enz., dikwijls met lokaal gebruik. Daarbij bevatten ze, soms duidelijk, soms vermoedelijk of mogelijk, verstarde affixen met onvoldoend bekende functie, die ons dan ook nog plaatsen voor duistere grondwoorden. Wie deze groep etymologisch zou willen

onderzoeken, zou moeten beschikken over een grote kennis van oude dialecten en oude locale folklore. Het zou bovendien een ondankbare taak zijn, omdat deze groep van drie- en meerlettergrepige grondwoorden feitelijk bijna in zijn geheel terzijde staat, niet deelneemt aan de zo belangrijke en steeds doorgaande woordvorming door affigering enz.

De tweelettergrepige Maleise grondwoorden daarentegen staan van ouds in de volle taalontwikkeling en nemen ook bij de moderne groei van het Indonesisch een vooraanstaande plaats in. En het ziet er naar uit, dat, bij het wegvallen van de directe Nederlandse cultuurinvloeden, de Maleise kern eerst recht in gelding zal komen en dat menig Maleis grondwoord, dat thans in het Indonesisch een schemerachtig bestaan leidt, in het volle Indonesische leven zal treden. Verre van verouderd of verouderend, blijft deze kern het levend hout voor de vernieuwing.

Daartoe geprikkeld door een opmerking van Dr. A. A. Fokker Sr. in zijn *Malay Phonetics*¹⁾ stelden we bij deze Maleise kern een eenvoudig en beperkt onderzoek in naar de onderlinge verhouding van de vocalen. We deden dit aan de hand van de Logat ketjil Bahasa Indonésia van W. J. S. Poerwadarminta (*Tjétakan ketiga*, 1951) en gebruikten daarnaast voor andere oriëntering, vooral op het Maleise karakter, de woordenboeken van Klinkert en Wilkinson en de *Kamus Umum Bahasa Indonésia*, eveneens van Poerwadarminta (*Balai Pustaka*, Djakarta 1952). Bij het aangeven van leenwoorden is vooral Wilkinson van een systematische nauwgezetheid, Poerwadarminta is hierin zeer onsystematisch.

Voor mijn doel was de Logat ketjil zeer geschikt, omdat het een semi-officiële woordenlijst is met geijkte phoneem-weergave en door zijn beperktheid met een zekere selectie op gebruikelijke vormen. Alle oude leenwoorden, hoe ingeburgerd ook, liet ik buiten beschouwing. Ik kwam zo tot een totaal van 4548 genoteerde grond-morphemen. Wanneer men bedenkt, dat de meeste van die morphemen de basis vormen voor afleidingen, is het duidelijk, dat dit aantal representatief is te achten voor de Maleise kern en een goede fundering voor conclusies geeft.

Voor we echter overgaan tot de vocalen, willen we eerst enige opmerkingen maken over een paar andere punten, waartoe het onderzoek gelegenheid gaf.

¹⁾ *Malay Phonetics* by Dr A. A. Fokker, Leiden-Londen 1895. De bedoelde opmerking staat op blz. 82: „A long clear *ê* in the first stem-syllable is only *compatible* (curs. van mij) with short surd *a*, *ă* or surd *u* in the second, the two latter cases being rather rare.”

De frequentie der begin-phonemen leverde geen nieuwe gezichtspunten. Bevestigd werd de zwakke positie van *ng* (11)²⁾, *nj* (18) en *n* (30) als begin-phoneem van de 1ste lettergreep, ook tegenover *m* (173). Bij de 2de lettergreep waren de nasalen als begin-phoneem sterker en gelijkmatiger vertegenwoordigd: *ng* (126), *nj* (53), *n* (126), *m* (143).

Wat het eindphoneem betreft, hierbij stuiten we direct op de typische bouw van de 1ste lettergreep, één der sterkst sprekende trekken in de bouw van het Maleise morpheem.

Van de 4548 genoteerde tweelettergrepige grondwoord-morphemen was de 1ste lettergreep als volgt gesloten:

3235 met een vocaal, dus open,

1217 met een nasaal,

96 met een *r*.

Bij de sluiting met een nasaal rijzen een paar vragen op. De eerste is: is de nasaal werkelijk sluitend?

Fokker Sr.³⁾ zag hier geen sluiting van de 1ste lettergreep, maar praenasalering van de 2de lettergreep, dus:

tinggal = ti-nggal

ranting = ra-nting

tempat = te-mpat

Dit zou voor de 1ste lettergreep betekenen, dat hij voor 98 % open is. De consequentie van deze opvatting zou verder zijn splitsingen als:

membawa = me-mba-wa

penduduk = pe-ndu-duk

Fokker schreef zijn dissertatie, toen er van Indonesisch nog geen sprake was. Hij baseerde zijn beschouwingen op het spreek-Maleis van West-Borneo en schreef over fonetiek, van phonologie was toen nog geen sprake. Is zijn opvatting voor het oude Maleis aanvaardbaar? En voor het Indonesisch?

Voor het oude Maleis is dit een onoplosbare vraag. De spreektaal is niet meer bereikbaar en in de handschriften bestaat practisch geen practijk van lettergreepsplitsing, waaruit men het aanvoelen van de Maleier zou kunnen afleiden, men knoeide regels vol of brak een enkele

²⁾ De tussen haakjes geplaatste cijfers duiden verder het totaal aantal gevallen aan, dus op 4548 grondwoorden.

³⁾ Malay Phonetics blz. 25 en 42.

maal op de meest willekeurige plaatsen af. Wel is misschien een kleine vingerwijzing de vorm, waarin Klinkert sommige grondwoorden geeft: ennjah (enjah), annjam (anjam), dennjut (denjut), rennjah (renjah), sennjap (senjap), sennjum (senjum), kennjang (kenjang), lennjap (lenjap) enz., nog gemakkelijk uit te breiden, ook met drielettergrepige woorden. Noch Wilkinson, noch Poerwadarminta geven deze vormen, maar ze steunen wel degelijk op een in de handschriften veelvuldig voorkomende weergave in het Arabisch schrift en waarschijnlijk op de oude Maleise uitspraak. Praenasalering is hier niet waarschijnlijk, zodat we hier voorbeelden zouden hebben van nasaalsluiting, al is 't dan van een bijzonder type.

Het in hoofdzaak homorgaan zijn van de nasaal bij de midden-nasalen is natuurlijk zowel bij nasaal-sluiting als bij praenasalering verklaarbaar.

Het Indonesisch echter heeft een sterk ontwikkelde lettergreep-practijk, zowel op school als daarbuiten. Die praktijk loopt parallel met die van het Malaja-Maleis en de realiteit hiervan valt, vooral voor het Indonesisch, m.i. niet te ontkennen. Splitsingen als: ha-mba, a-ndjung, la-ngsung, te-mpat, me-mba-wa enz. staan niet alleen buiten die praktijk, maar zullen m.i. bij een onderzoek ook geen stand houden. We houden ons daarom maar aan nasaalsluiting van de 1ste lettergreep.

Het tweede vraagpunt betreft het niet voorkomen van de *nj* als sluiters van de 1ste lettergreep (eventueel dan praenasalering van de 2de lettergreep). Sommigen (ook Fokker Sr.) ontkennen dit, ze willen de phonemen van pandjang, kantjing, mentjari weergeven: panj-djang, kanj-tjing, menj-tjari. Dit vraagt om een nader onderzoek. Wij hebben ons hier gehouden aan het *n* phoneem, omdat ons dit, ondanks alle theorie, de praktijk lijkt, het *n* phoneem is in deze gevallen de sluiters, *nj*, hoewel fonetisch min of meer aanwijsbaar, sluit niet, maar gaat aan de consonant vooraf zonder tot phoneem te worden. De notering in het schrift sluit hierbij van ouds aan en ook de zoëven genoemde oude vormen van Klinkert wijzen naar een oude Maleise praktijk.

De 2de lettergreep vertoont eenzelfde beeld, ook daar ontbreekt de *nj* als sluiters, ook m.i. bij woordgroepen als: akan njata, akan djatuh, dengan djari enz.

We zijn van deze opvatting uitgegaan, hoewel we er ons van bewust zijn, dat we ons hier op aanvechtbaar terrein bevinden.

Wat de sluiting met *r* betreft, het geringe aantal plaatst hen al in een uitzonderingspositie. Er komen vrij veel onomatopeën en expressieve

vormen onder voor. Als vocaal treedt alleen de pepet op (het vreemde *hardik*, synoniem van *redik* daargelaten).

Dit *er* brengt in deze vormen een duister element, temeer, waar de weergave in de woordenboeken dikwijls verschilt. Hieronder volgt ter illustratie een commentaar op de grootste groep, de *ker*-vormen, vertegenwoordigd door 22 morphemen.

Van deze 22 morphemen geeft Klinkert er 11 in drielettergrepige vorm, b.v. *kerbat*, Kl.: *kerebat*, frequentatief van *kebat*. *Kernjih*, *kernjing*, *kernjit*, *kernjut* geeft Kl. respectievelijk als: *kerennjih*, *kerennjing*, *kerennjit*, *kerennjut*.

Van 2 morphemen zegt Wilkinson, dat ze in Kedah drielettergrepig voorkomen: *kersik*, Kl. *karsik*, Kedah: *kerisik* (Poerwadarminta: *kerésék*). En *karpai*, Kedah: *kerapai*.

Naast drie andere morphemen staan synoniemen zonder *r*: *kerdut* - *kedut*, *kerlap* - *kilap*, *kersang* - *kasang*.

Tot de groep der plantennamen behoren 2 morphemen: *kertau*, moerbeï, volgens Wilkinson van het Atjehse gereto (Atjeh kende zijde-teelt) en *kertjut*, bies.

Kerling heeft blijkbaar een wortel *ling* (vgl. *baling*, *guling*, *keliling*, *djuling*, *djeling*).

Dan blijven nog *kerbau*, Jav. *kebo*, *kernai*, aan kleine stukjes snijden en *kersai*, kruimelig.

In bijna al deze gevallen dus kan men de *r* met zekerheid of waarschijnlijkheid als niet oorspronkelijk beschouwen.

In bovenstaande kenmerken van de sluiting van de 1ste lettergreep hebben we een middel voor het herkennen van vreemde morphemen in de Maleise kern van de Indonesische vocabulaire.

1. sluiting met een andere consonant dan een neusklank of *r* duidt op een leenwoord: *resmi*, *mesti*, *dusta*, *kalbu*, *saksi*, *paksa*, *bukti* enz.
2. treedt bij de sluiting met *r* een andere vocaal op, dan wijst dit eveneens op een leenwoord: *murka*, *kursi*, *harga*, *gurdi*, *sorga* enz.

De 2de lettergreep vertoont een andere bouw dan de eerste, er nemen veel meer phonemen aan de sluiting deel. Toch blijven ook hier sluiting met een vocaal en met een nasaal stevig vertegenwoordigd.

Sluiting met een vocaal kwam 603 maal voor. De vocalen *o* en *é* (we zullen dit paar meer ontmoeten) ontbreken daarbij, men vindt

alleen sluitingen met *oh* en *éh*: *kokoh*, *léléh*, *bodoh*, *oléh*, *toréh* enz. Men vindt deze *h* sluiting ook met andere vocalen: *rendah*, *keruh*, *silih* enz., waarbij men soms morphemen met en zonder *h* tegenover elkaar kan stellen met verschil in betekenis: *muda* - *mudah*, *guru* - *guruh*, *sisi* - *sisih* enz. De vraag rijst, of in al deze morphemen de *h* (nog?) werkelijk phoneem is.

Sluiting met nasaal kwam 1087 maal voor, aldus verdeeld: *ng* 734, *n* 197, *m* 156. Tegenover de 1217 nasaalsluitingen van de 1ste lettergreep is dit een behoorlijk aantal, dat de nasaalsluiting over de gehele linie frequent maakt.

De vocalen.

De Indonesische vocaal-phonemen zijn: *a*, *i*, *é*, *u*, *o* en *e*.

Daarbij valt een eigenaardige relatie op te merken tussen *i* en *é* en tussen *u* en *o*, blijkende uit het optreden van dubbel-vormen van eenzelfde morpheem: *dédés* = *didis*, *kokoh* = *kukuh*, *genténg* = *genting*, *djoang* = *djuang*, *borék* = *burik*, *lembék* = *lembik*, *démpét* = *dimpit* enz.

Daar tegenover staan dan andere paren, waar het verschil in phoneem functioneel is, betekenisverschil meebrengt: *borong* - *burung*, *déndéng* - *dinding*, *téték* - *titik*, *korék* - *kurik* enz., gemakkelijk uit te breiden als men buiten de Maleise kern gaat: *golong* - *gulung*, *érét* - *irit*, *podjok* - *pudjuk*, *lantjong* - *lantjung*, *béla* - *bila*, *kélék* - *kilik*, *lombong* - *lumbung*, *komis* - *kumis* enz.

Het valt dus niet te ontkennen, dat *é* en *i* en ook *o* en *u* afzonderlijke Indonesische phonemen zijn. Maar hoe moeten we de vele dubbel-vormen van eenzelfde morpheem verklaren? Dialectvormen? ⁴⁾ Milieuvormen? Hier zouden we graag diachronisch te werk gaan. Hoe was de situatie in het oude Malaka, hoe in de eeuwen daarna? Helaas zal dat, wat deze verschillen betreft, wel altijd een gesloten boek blijven. De handschriften geven voor *i* en *é* en voor *u* en *o* hetzelfde letterteken, de enkele oude, door vreemdelingen opgestelde woordenlijsten in Latijns karakter zijn door ondeskundigheid, onwetendheid en slordigheid volkomen onbetrouwbaar, waar het zulke verschillen betreft en zelfs in onze eeuw geven Klinkert, Wilkinson en Poerwadarminta b.v. allerlei afwijkende vormen:

⁴⁾ Zie bv. de opmerking van Gerth van Wijk, *Spraakleer v. d. Mal. taal* 3e druk 1909, blz. 28: De spelling en uitspraak *poeloh*, *basoh*, *taroh* enz. is volgens het dialect van Riau, elders hoort men *poeloeh*, *basoeh*, *taroeh*.

Klinkert:	ékur, burung, bésuk, muri, puluh, tiwas.
Wilkinson:	ékur, burong, bésok, muri, puloh, téwas.
Poerwadarminta:	ékor, burung, bésok, mori, puluh, tiwas.

Wel vindt men telkens de 6 vocaal-phonemen terug, maar ten opzichte van *o - u* en *é - i* lopen de toepassingen uiteen. De ontwikkeling in Indonesië der allerlaatste jaren zou misschien te halen zijn uit een vergelijking van de achtereenvolgens verschenen Logats voor de scholen, maar daarover beschikken we niet ⁵⁾.

We moeten ons dus van historische beschouwingen onthouden en kunnen alleen ons baseren op de huidige toestand in de Bahasa Indonésia, zoals die is weergegeven in de Logat ketjil van Poerwadarminta (3de druk 1951). Is die weergave betrouwbaar? We menen van wel, in elk geval is het de best beschikbare. Deze weergave berust waarschijnlijk vooral op de in onderwijskringen heersende opvatting omtrent de correcte uitspraak en de correcte spelling van elk afzonderlijk morpheem, zoals het in de loop der jaren is uitgekristalliseerd en ook geaccepteerd. Ieder, die op correcte spelling prijs stelt, zal zich aan deze semi-officiële Logat moeten houden en als daar bv. als juiste spelling *telur* wordt gegeven, zal ook *telur* als juiste uitspraak gelden en veld winnen. De Bahasa Indonésia is nu eenmaal geen volkstaal.

We komen thans bij het verschijnsel van de v o c a a l - h a r m o n i e.

Mijn aandacht in die richting werd getrokken door een opmerking van Fokker Sr. Op blz. 82 van zijn Malay Phonetics zegt hij: „A long clear *é* in the first stem-syllable is only *compatible* (cursivering van mij) with short surd *a*, *ä* or surd *u* in the second, the two latter cases being rather rare”. De hier aangeroerde kwestie stelde ik meer algemeen, door mij deze vraag te stellen: Wanneer in de 1ste lettergreep van een origineel Maleis grondwoord een bepaalde vocaal voorkomt, heeft dit dan gevolgen voor de mogelijkheid van optreden van vocaal-phonemen in de 2de lettergreep? Wanneer bv. in de 1ste lettergreep een *a* voorkomt, welke vocaal-phonemen zijn dan in de 2de lettergreep mogelijk, welke niet? Ik formuleer het aldus: welke vocalen harmoniëren, welke disharmoniëren daarmee?

Om op deze vraag een afdoend antwoord te verkrijgen, stelde ik het reeds eerder genoemde onderzoek in aan de hand van de Logat ketjil B.I. van Poerwadarminta (3e druk 1951), lopend over 4548 grond-

⁵⁾ Toen dit artikel af was, ontdekten we een opmerking in de Mal. Spraak-kunst van Van Ophuysen, die hier misschien toch enig licht brengt. We komen er aan 't slot op terug.

woorden van de Maleise kern van de Indonesische vocabulaire, waarbij, zoals we reeds opmerkten, alle leenwoorden, hoe ingeburgerd ook, buiten beschouwing bleven.

Het resultaat van dit onderzoek vindt men in onderstaande tabel, die voor zichzelf spreekt. De gevallen, dat in de 1ste en 2de lettergreep eenzelfde vocaal optreedt, heb ik dik omlijnd. De tweeklanken zijn mede opgenomen.

		vocaal in de 2de lettergreep							
		a	i	é	u	o	ai	au	
vocaal in de 1ste lettergreep	a	717	268	0	400	0	57	32	1474 x a
	i	259	133	0	111	0	20	15	538 x i
	é	97	0	100	0	50	0	0	247 x é
	u	330	131	0	294	0	33	11	799 x u
	o	129	1	73	0	168	1	0	372 x o
	e	599	198	4	267	1	29	20	1118 x e
		2131 x a	731 x i	177 x é	1072 x u	219 x o	140 x ai	78 x au	
		in de 2de lettergreep							
		vocaal in de 2de lettergreep							
		a	i	é	u	o	ai	au	
vocaal in de 1ste lettergreep	a	717	268	0	400	0	57	32	1474 x a
	i	259	133	0	111	0	20	15	538 x i
	é	97	0	100	0	50	0	0	247 x é
	u	330	131	0	294	0	33	11	799 x u
	o	129	1	73	0	168	1	0	372 x o
	e	599	198	4	267	1	29	20	1118 x e
		2131 x a	731 x i	177 x é	1072 x u	219 x o	140 x ai	78 x au	
		in de 2de lettergreep							

Volledigheidshalve volgen hier de „afwijkingen”, de uitzonderingen op de harmonische vormen. Ze zijn weinig talrijk en weinig zeggend, dubbelvormen of locale vormen.

- o - i *mori* dubbelvorm *muri*.
o - ai *kotai* Kl. *kutai*, W. *kotai*, *pinang kotai*, oude droge pinangnoot.
e - é *genténg* dubbelvorm *genting*, Kl. *genténg*, W. *genting*.
 lembék dubbelvorm *lembek*, Kl. *lembék*, W. *lembék*.
 meléng dubbelvorm *meling*, Kl. *meling*, W. *meléng*.
 mengéh dubbelvorm *mengih*, Kl. *mengéh*, W. *mengéh*.
e - o *kepok*, een cylinder van boomschors of matwerk tot bergring van rijst in huis, Kl. *kepok*, W. *kepok*.

We kunnen dit resultaat ook aldus formuleren:

Vocaal-harmonie.

in de 1ste lettergreep:	harmonieert in de 2de lettergreep met:	disharmonieert in de 2de lettergreep met:
a	a, i en u en de tweeklanken	é en o
i	i, a en u en de tweeklanken	é en o
é	é, a en o	i en u en de tweeklanken
u	u, a en i en de tweeklanken	é en o
o	o, a en é	i en u en de tweeklanken
e	a, i en u en de tweeklanken	é en o

Hoe is dit strak-gelijnde stelsel ontstaan? Onwillekeurig denkt men aan iets kunstmatigs, zoals er zoveel kunstmatig is in de Bahasa Indonésia. Had Poerwadarminta voor de spelling van de Maleise grondwoorden van zijn Logat richtlijnen van boven? Ik heb daarnaar geïnformeerd, maar hiervan was niets bekend. Wel begreep ik, dat men hier te doen had met de in onderwijskringen heersende opvattingen van correcte spelling. Maar hoe waren die opvattingen gegroeid, welke drijvende kracht zat er achter?

Met deze vraag had ik dit artikel willen beëindigen, toen mijn oog viel op een paragraaf van de Maleische Spraakkunst van Van Op-huysen (2e druk, blz. 22) van de volgende inhoud:

„10. Als algemeene regel geldt voor de practijk, dat in Maleische stamwoorden é- en o-klanken alleen kunnen voorkomen:

- 1°. in eindlettergrepen, indien de voorlaatste ook é of o, dan wel a bevat; dus niet als de voorlaatste eene e, i of oe heeft;
- 2°. in de voorlaatste lettergrepen, indien zich in de eind-syllabe een é, o of a bevindt.

Déwa - *god* kan Maleisch zijn (het is echter Sanskrit), maar déwi *godin* niet. Men schrijve ékor *staart*, en niet ékoer of ikor, ésok *morgen*, maar niet ésoek of isoek, soedoet *hoek*, en niet soedot, pikoel en niet pikol".

Reeds vóór Van Ophuysen had de uitstekende kenner van het Maleis, D. Gerth van Wijk, oud-Inspecteur van het Inlands Onderwijs op Sumatra, zich blijkens zijn hiervoor aangehaalde opmerking: „De spelling en uitspraak poeloh, basoh, taroh enz. is volgens het dialect van Riau, elders hoort men poeloeh, basoeh, taroeh", gedistantieerd van het Riau dialect en daarmee van het Melaja Maleis (ook Wilkinson heeft puloh, basoh, taroh) door te constateren, dat men elders (op Sumatra) een andere uitspraak had en dat die uitspraak de voor het Maleis op Sumatra geldende was.

Na hem krijgt Van Ophuysen, eveneens Inspecteur van het Inlands Onderwijs en waarschijnlijk de meest competente kenner van het Sumatraans Maleis, de regeringsopdracht uitspraak en spelling van het Maleis wetenschappelijk vast te leggen. Hij beschikte bij dat onderzoek over het best denkbare apparaat, het inheemse Maleise onderwijzers-corps. Het resultaat vindt men in de eerste Kitab Logat Melajoe door hem samengesteld, zijn opvattingen over de vocaal-harmonie zijn weergegeven in de aangehaalde paragraaf. Men heeft hier dus een zeer betrouwbare opgave van de uitspraak en spelling van de Sumatraans Maleise morphemen, zoals die omtrent de eeuwswisseling normatief was.

Wat is hier nu in de loop van een halve eeuw veranderd?

Van Ophuysen begint: „Als algemeene regel geldt voor de practijk". We menen dit aldus te mogen interpreteren: „In het algemeen geldt voor de uitspraak en de spelling". Is de lijn door hem dus zo strak gesteld, als ze thans is? Waarschijnlijk niet, als de door ons gegeven interpretatie juist is, maar wel is daarna waarschijnlijk de door hem opgestelde regel steeds strakker toegepast, tot ze thans zo goed als zonder uitzonderingen is.

Verder bestaat ad 1° verschil. Van Ophuysen zegt: é, o en a in de 1ste lettergreep harmoniëren met é en o in de 2de lettergreep. Thans geldt, dat alleen é en o in dat geval harmoniëren met é en o in de 2de

lettergreep en niet a. Van Ophuysen acht dus vormen als basoh, dampéng mogelijk, thans acht men die onharmonisch en niet mogelijk. Is Van Ophuysen hier ook in strijd met Gerth van Wijk, gezien de geciteerde opmerking? Het is niet uit te maken in hoeverre Gerth van Wijk hier aan een „regel” gedacht heeft, dan wel alleen aan losse gevallen.

Ad 2°. Dit stemt overeen met de huidige toestand.

Als „geschiedenis” van de Indonesische vocaal-harmonie in de laatste halve eeuw kunnen we dus geven:

1. de ordenende ingreep van Van Ophuysen omstreeks 1900, die echter als een trouwe weerspiegeling kan worden gerekend van de toenmalige standaard-uitspraak van het Sumatraans Maleis;
2. een wijziging, waarbij vormen van het type basoh en dampéng, die Van Ophuysen harmonisch en mogelijk achtte, disharmonisch en niet mogelijk zijn geworden;
3. een strakker worden van de lijn.

M. G. EMEIS.